

МИЛОСАВА СТОЈНИБ (Београд)

НЕКЕ КАРАКТЕРИСТИЧНЕ ЦРТЕ ПРЕДАВАЧКОГ И НАУЧНОГ СТИЛА ПРОФЕСОРА РАДОСАВА БОШКОВИЋА

Стил је човек.

Говорити о стилу значи говорити о човеку по суштини. У конкретном случају, то је цела истина. Радови и предавања професора Бошковића су у стилском погледу његова верна слика.

Као што као човек никад ништа није прикривао, ништа увијао, тако је и као предавач и у својим писаним текстовима све почињао по старом правилу »in medias res«, уводећи нас тако на самом почетку право у суштину питања које је намеран био да нам изложи, тачније да о њему пред нама гласно размишља и мишљења својих претходника који су размишљали о истој ствари прихвата или оспорава. При томе, професор Бошковић већ ту на почетку, у првим реченицама својим дефинише свој став према датом питању, одређује се према литератури о њему. Ту већ, читаоцу је сасвим јасно и са свих страна осветљен проблем који се расправља, према њему су отворени сви познати приступи. Сам професор Бошковић, као аутор и предавач по правилу отвара један могући нови приступ и заузима своју тачку гледишта на дато питање, своју стратегијску позицију са које проблем осваја. То га, наравно, доводи у позицију да оспорава своје претходнике. Стил његових писаних радова, као и његова усмена предавачка реч су зато имплицитно *полемички* интонирани.

За њега је, међутим, карактеристична двострука усмереност полемике: ка свима онима који су пре њега решавали исти проблем кога се и он лаћа и — ка самом себи. Отуд је у његову стилу често *реторско питање* које он више упућује

себи но читаоцу и слушаоцу. Тако, на пример, у студији „О природи, развоју и заменицима гласа *X* у говорима Црне Горе“ он поставља следећу серију реторских питања: „Како треба разумети ову систему заменика? Каква је морала бити основна фонетска вредност оног *X* које је као један стадијум у еволуцији првобитног фрикативног *X* претходило данашњим заменицима његовим и могло бити према положајима у речи и другим моментима аперциповано разним гласовима? (стр. 11).¹

Посматрана у контексту грађе коју професор Бошковић у својој студији износи ова питања се тичу саме суштине проблема који он решава. Ако се схвате као дијалог аутора са самим собом, а она то јесу, она откривају мотив због кога се он лађа датог проблема и задатак који он себи поставља у оквиру дате проблематике. У начину на који су формулисана и према месту на коме су постављена ова питања у структури целог текста јасно се читује свагдашња тежња професора да се проучавањем историјске језичке ситуације бави са циљем да осветли савремену.

При томе он своје читаоце односно слушаоце изравно уводи у свој систем закључивања — поставља питање, па даје аргументацију и води ка претпоставци. Другим речима, он са својим читаоцима, односно слушаоцима, дели своје откриће, чини их саучесницима у својој научној авантури.

Његов полемички стил у обраћању другим ауторима је још опрезније остварен. Он се са великим уважавањем или, у најмању руку, са свом озбиљношћу односи према мишљењу или хипотези коју оспорава. Примера за то има у сваком његовом чланку, студији, белешци. Ево једног из студије „Метатеза и промјена $tl, dl > l$ у словенским језицима — њихов хронолошки однос“: „Пре свега шта нам показује да је унутрашњи однос ових појава, тј. метатезе и промјене $tl, dl > l$, био онакав како Трубецкој хоће? Има само један факат, и то негативне природе, који би био за његову хипотезу: нема, како се обично мисли, примјера *v* којима би прасловенске групе tl, dl , биле у почетку ријечи. И као што се види, овај баш факат и своди цијелу претпоставку о већој старини промјене $tolt > tlat$ од $tl, dl > l$ само на идеју, а никако на довољно образложену мисао“ (стр. 33).

У цитираном пасусу је осим односа према Трубецком као аутору и управо у дефиницији тога односа дошла до пуног изражаја она пословична прецизност проф. Бошковића у одбиру лексичких и обличких варијаната. Овде он конкретно у систе-

¹ Сви наводи су из дела Радосава Бошковића „Одабрани чланци и расправе“ изд. Црногорске академије наука и умјетности. Титоград, 1978. Страница је увек наведена у загради после цитата.

му закључивања строго дистингира идеју од довољно образложене мисли.

Тако стил професора Бошковића постаје у исти мах и право огледало његове научне методологије. То се у овој својој сложености најпотпуније очитује у професоровом капиталном раду „Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници“. Ту се јасно могу разликовати различити методолошки поступци који предодређују стилске формације у његовом тексту.

Дескрипција сваке поједине појаве. А за описивачки стил професора Бошковића је карактеристична лапидарност, прецизност, језпровитост, опрезност у формулацијама којом се до извесне мере релативизира утврђена особина. Сваки свој опис професор Бошковић почиње тако што најпре попише све познате особине појаве коју презентује, једноставно их инвентарише. Затим користи као аргументе или оспорава оно што сматра непостојећим или нетачно датим у ранијим приказима исте појаве. На тај начин се добијају динамичне слике језичких појава у којима се постепено откривају неке појединости и коригују раније нетачно или недовољно прецизно описане чињенице, уочавају њихове непримећене особине и осветљују оне које су остале у сенци. Цео тај поступак сам од себе додаје нове аргументе за један квалитативно нов закључак који професор Бошковић најрадије опрезно износи у облику *претпоставке*. Отуд је у формулацијама његових судова тако чест кондиционални облик. На пример, „*Ја бих уопште поміпа loci* према њихову постанку и развоју поделио у две групе...“ (За разлику од категоричког: „*поміпа loci* по постанку и развоју деле се у две групе“ или: „*Ја ћу поміпа loci* по постанку и развоју поделити у две групе“ и сл.). Или други пример: „*Мој би* кратак одговор на ова питања *био* овакав...“ (стр. 270). Право значење ове формулације може се видети боље ако се она упореди са другом својом стилском варијантом, на пример, „*Мој кратак одговор на ова питања је овакав...*“ — Или: „*Мој кратак одговор на ова питања ће бити овакав...*“ и сл. Или: трећи пример „*Овде би могли бити* од интереса...“ (стр. 426).

На тај начин он стилским средствима постиже и извесну еластичност својих ставова, остварује један невидљиви и вербално нереализовани систем опрада од евентуалних личних грешака, допуштење да је таква прешка могућа.

Исти ефекат у његовом стилу има и често инсистирање на томе да је све што износи његово мишљење чиме се допушта да може бити и других и друкчијих мишљења. То су они случајеви са клаузулом: „*ја мислим*“, „*по моме мишљењу*“, „*смавам*“, „*дретпостављам*“, „*може ми се ставити замерка*“ и сл.

Многе своје анализе професор Бошковић одређује као *покушај* и тиме сасвим релативизује свој резултат, а питање ко-

јим се бавио оставља отвореним за нове приступе. На пример, „Ја сам покушао да докажем...“ (стр. 273). Или: „Ја немам намеру... да овим чланком пружим какву исцрпнију монографију... напротив, желео бих да се позабавим...“ итд. (стр. 7).

Стил професора Бошковића одликује се једном ретком и сасвим изузетном особином да избором лексичке, обличке или синтаксичке фразеолошке и друге варијанте прецизно изрази своју мисао тако да се у тој прецизности садржи и опрез и пажљив однос према гүђем мишљењу и упозорење. На пример, „Фасмер је овде... мало контрадикторан и доста недоречен“ (стр. 455). Или други пример, „Мислим да ова... поставка може бити — и нетачна“ (стр. 409). Или, још један пример, „...није искључено да за стабилизацију дефинитивнога морфолошкога лика придева типа *oraći* и *šići* није била без значаја њихова случајна коинциденција по основи на *tj* ... али се при томе не сме губити из вида, а Гебауер то чини... итд. (стр. 412).

Овде пада у очи оно што нам ретко пада на памет кад формулишемо своје тезе, а наиме, колико је простора за друга мишљења, за дилеме остављено у изразу „није искључено“ за разлику од рецимо „могуће је...“, „можда“, па чак и „могло би се претпоставити да за стабилизацију...“ У суштини како професор Бошковић опрезно и прецизно дозира своје слабашино уверење у дату претпоставку. А иза тога долази и формулација у којој је по суштини узрок Гебауерове грешке и његове како из формулација професора Бошковића произилази не нетачне, већ „сумњиве“ „рањиве“ тезе: Гебауер је изгубио из вида оно што се не сме губити из вида. Формулација „...али се при томе не сме губити из вида, а Гебауер то чини...“ поред значења узрока за сумњу у његову тезу, носи у себи кодирано и упутство шта треба читалац да учини да би ту тезу верификовао — прихватио или одбацио (треба једноставно да узме у обзир и обрати пажњу на оно што је Гебауер изгубио из вида).

И зато кад професор Бошковић формулише неки суд са свом одлучношћу и без опрада и резерви кодираних у стилизацији или експлицитно вербално реализованих, онда му се мора веровати да ништа није „губио из вида“. То се код њега и у стилизацији изванредно јасно огледало. Тако у чланку под насловом „Око два стиха из Горскога Вијенца“, професор Бошковић оспорава Маретићево тумачење 2294. стиха у „Горском вијенцу“, односно једну „тамну“ реч у том стиху: „Је ли ово причина управа“. Наиме, Маретић је уз реч „причина“ у Рјечнику Југославенске академије ставио напомену „Ову је рјеч писац (М. Милићевић — М. С.) сам начинио према глаголу причинити се“. Доказавши да се реч „причина“ налази у „Гор-

ском Вијенцу” и давши јој коментар у контексту целог стиха и утврдивши да није то именица изведена од глагола причинити се него придев, тј. не именски део предиката, него атрибут, потврдивши да томе примеру у народним умотворинама из Босне, и констатовавши да се иста реч налази и код М. Милићевића, Мите Ракића, Св. Стефановића, М. Црњанског, Д. Радића, А. Видаковића, Ј. Драженовића, Димовића, А. Ковачића, професор Бошковић закључује у прстенасто заокруженој и затвореној стилској форми са истом негацијом на почетку и на крају пасуса, овако: „Није, дакле, био у праву Маретић кад је у Рјечнику Југославенске академије (XI 856) уз Милићевићеву *причину* ставио ову напомену: „Ову је ријеч писац сам начинио према глаголу причинити се”. Није био у праву”.

Ово би се могло навести као класичан пример чисте поетичке или класичне античке реторичке стилизације у којој су дошла до изражаја два принципа карактеристична за реторику и поетику: заокружавање и симетрија у компоновању целог исказа или његових појединих целина и делова.

Слична реторички надахнута стилизација која се прима као поетски текст чест је поступак у текстовима и нарочито у предавањима професора Бошковића. У томе су се подударали његови писани текстови и његова предавања и говори, Бошковићева стилизација *langue* и *parole* је у том погледу јединствена. О томе сведочи извадак из *импровизованог говора* професора Бошковића одржаног на свечаној академији поводом педесетогодишњице наставничког рада Александра Белића. Том приликом, он је стилизовао у усменој импровизацији, а касније и у писаном тексту, своје мишљење о Белићевом највећем животном делу „О језичкој природи и језичком развиту”. Као и обично он почиње реторским питањем: „О чему се говори у овом другом, општелингвистичком смислу у Белићевој књизи?” А онда следи одговор који је чиста поезија, ода једној књизи, ода која представља врхунац Бошковићеве научничке објективности ако се зна да он Белића ко човека није волео, па чак ни ценио и да је био крајње критичан према њему. Тај химнично стилизован објективни научни суд гласи: „У њој се говори, у њој се развија учење о језику као друштвеној институцији, и што се тиче порекла језика, и што се тиче развита језика, и што се тиче његове службе, функције; у њој се говори, у њој се развија учење о динамици језика, против статике у језику; у њој се говори, у њој се развија учење о полигенези језика, против моногенезе језика; у њој се говори, у њој се развија учење о јединству свих језика света — по општим условима језичког стварања и о разноврсности језика света — по њихову драматичком оформљењу.”

Тај стил сведочи да је Бошковић о научним проблемима и строго научно говорио и писао надахнуто, да је он о својој науци којом се бавио не само блиставо, индигениозно размишљао, него ју је и дубоко осећао и њоме се надахњивао као песник. У њој је било ангажовано цело његово биће, његови емоционални и рационални психизми. О томе сведочи његов стил. А стил је човек.

Милосава СТОЈНИЧ

СТИЛЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКОЙ РЕЧИ И НАУЧНЫХ ТРУДОВ ПРОФЕССОРА РАДОСАВА БОШКОВИЧА

Резюме

Автор настоящей работы показывает, что стиль научных трудов и преподавательской речи профессора Радосава Бошковица имел имплицитно поэтический характер. Общая характеристика его стиля обуславливается его диалогической формой, причем, этот диалог ведется в двух направлениях: автор обращается к самому себе и к другим ученым, исследовавшим вопросы, которыми он интересуется. Основным стилистическим приемом, поэтому, почти повсеместно является употребление риторического вопроса.

В полемиках с другими авторами Р. Бошковиц нередко стилистическими средствами подчеркивал большую разницу между идеями с одной стороны, и обоснованными и доказанными тезисами с другой стороны. Исключительно гибкой стилизацией собственных мнений и суждений, профессор Бошковиц всегда оставлял место и для других, подчас, даже противоположных мнений. Своеобразная поэтизация его стиля заключается и особом подборе лексики, в некоторой архаичности предложения, нередко в весьма образном повторе одного и того же оборота, чем достигалась определенная стилистическая симметрия, характерная для художественного текста.